

ЗВЕЗДАРА — V РЕЈОН БЕОГРАДА 1944—1945 ГОДИНЕ

1. 20. октобар 1944. године.

Део града који сада обухвата општина Звездара ослобођен је од окупатора у првим данима борби за Београд. Већ 16. октобра 1944. године на томе терену није било наоружаних немачких војника. Последња упоришта непријатеља, бункери на Звездари, капитулирали су пред вече 16. октобра, после концентричних напада одреда НОВЈ и тенковских јединица Црвене армије. Ове снаге наставиле су идућих дана ослобађање других делова града, улицу по улицу, кварт један за другим, тако да је за свега пет дана по отпочињању битке за главни град Југославије, читав Београд био очишћен од окупатора. Дошао је 20. октобар дан ослобођења Београда. Велико славље које је настало на улицама, уз прасак пушака и ватромет, збуњивало је својом силином и импозантношћу. Многи Београђани нису у први мах схватили да се ради о слављу поводом победе, већ су помислили да су се борбе поново распламсале на свим странама у граду, пошто је тих дана била проширена вест да три немачке оклопне дивизије надиру од Смедерева и да ће за одмазду разрушити Београд и истребити његово становништво, које је одушевљено манифестовало и радосно поздрављало своје ослободиоце приликом њиховог ступања на тле Београда. Али већина Београђана који су учествовали у припремама за дочек наших бораца, и који су од првог дана њиховог уласка у град били са њима, знали су да је то поздрав слободи па су се масовно укључивали у манифестације и веселја која су настала на улицама и трговима града.

На територији данашње Звездаре радило је за време окупације неколико илегалних група. Неке су биле повезане међусобно, али било је и других група и појединаца нарочито после мартовске провале 1942. године који су деловали одвојено.

Веза је ишла углавном за Космајски партизански одред, чији су борци међу првима ушли у Београд. Једна од група, које су радиле за НОП, носила је име „Пера Молер“. Многи активисти из ове групе одлазили су у току рата у партизане, док су други радили у позадини на прикупљању материјала за помоћ борцима. Један од пунктова окупљања илегалца налазио се на „Пиониру“, у Градској чистоћи, на територији Звездаре. Главна веза ишла је преко Паје Гвере, механичара у радионицама возног парка Градске чистоће, где су радили још — Милутин Митровић, благајник, Милош Миличковић, административни надничар, Душан Ђурић, ветеринар, Бранко Марковић, службеник и др. 1943. године Паја Гвера је морао отићи у одред¹⁾, јер му је полиција била већ на трагу, а његову улогу је преузео друг Митровић, који је убрзо потом био ухапшен. Међутим, из недостатка доказа он је након извесног времена пуштен, али је одмах по пуштању из затвора у Ђушиној улици, отишао у Космајски партизански одред. За везу је био одређен Милош Миличковић. Група је даље омасовљавана и прошириван њен простор деловања, нарочито у пролеће и лето 1944. године. У време бомбардовања Београда и честих узбуна због надлетања савезничких авиона, Београђани су се масовно селили у збегове у околна села, тако да су услови за илегални рад били знатно повољнији, јер је полицији било онемогућено да прати кретање политичких радника. Од истакнутијих припадника горе наведене групе треба поменути Саву Самарцића, студента права и бив. кондуктера на трамвају²⁾, Михаила Животића, опанчарског радника, настојника општинских станова на Северном

¹⁾ Гвера је погинуо у борби за ослобођење Аранђеловца 1944. године.

²⁾ Самарцић је погинуо на Сремском фронту 1945. године.

Булевару, Милана Соколовића, омладинца³⁾, Николу Кељевића, надзорника чистача, Милицу Митровић, домаћицу и др.

Приликом уласка наших јединица у град многи чланови ових илегалних група прикључили су им се са оружјем, које је раније било набављено, и учествовали су у борбама за ликвидирање непријатељских упоришта у граду, а затим су одлазили са јединицама даље. Међутим, један велики број активиста, према добијеним директивама остао је у Београду ради организовања живота у ослобођеном граду. Тада је дошло до упознавања и повезивања илегалца, који су под окупацијом деловали под разним именима и називима, одржавани су састанци на свим странама и ови активисти су се стављали на располагање представницима првог извршног народноослободилачког одбора за град Београд, који је оформљен одмах по ослобођењу града.⁴⁾

2. *Формирање органа власти и друштвених организација*

На територији Звездаре први већи скуп одржан је у згради Шесте мушке гимназије, Ул. Милана Ракића, 15. новембра 1944. године. То је била конференција грађана сазвана од стране ИНО-а у циљу избора Народноослободилачког одбора за тадашњи Шести рејон. Град је у прво време остао при ранијој административној подели на 12 квартава, односно сада рејона. Граница за Шести рејон ишла је садашњом Рузвелтовом улицом и Булеваром револуције до краја, обухватајући цео комплекс Звездаре, са насељем испод брега са источне стране. Конференцијом су руководили Гојко Ратковић и Милена Бубало, делегати МК партије и ИНО-а. На предлог учесника конференције, који су из своје средине предлагали кандидате за одбор, истичући их као припаднике НОП-а, изабрано је 13 другова и другарица у Народноослободилачки одбор Шестог рејона. Конституисање одбора извршено је сутрадан у присуству тадашњег секретара ИНО-а Марка Никезића и повереника за унутрашње послове града, Милана Дракулића. Одбор је имао следећи састав: председник Јефтимије Кесић, бојаџија; потпредседник Бранимир Митровић,

³⁾ Погинуо на Сремском фронту 1945. године.

⁴⁾ Председник првог ИНО-а Београда био је Михаило Ратковић, столар, секретар Марко Никезић, чланови Милан Дракулић, др Милутин Нешковић, Вучко Ивковић и др.

студент, секретар Алекса Секулић, машинбравар, повереник за унутрашње послове Рајко Ђурић, правник, за просвету Радован Константиновић, механичар, за здравље Драгица Јојић, правник, за снабдевање Мирко Атанацковић, лакирер, за социјално старање Светислав Радованов, обућар, за обнову Слободан Кораћ, инжењер, за привреду Мирко Огорелец, наставник, за станове Душан Шупут, обућар, за финансије Бранко Драча, бравар, за радне акције Славко Дорник, машиниста.

На првој седници Одбора констатовано је да нема никаквог канцеларијског материјала за рад, па је одлучено да одборници набаве сами, за своје службе, хартију и писаћи прибор, и да ангажују потребан број службеника из редова грађана, како би могли отпочети са радом. Одбор је био смештен у петоспратној згради, у улици Булевар револуције бр. 81.

Одмах по формирању одбора грађани су масовно долазили у зграду Одбора, обраћајући се повереницима са разним захтевима. За помоћ у храни и огреву, за доделу стана, за регулисање разних питања из грађанских односа, итд. Пријем странака обављао се преко целог дана, а установљено је било и ноћно дежурство у појединим службама. Знатну помоћ у организовању рада Одбора пружали су органи ИНО-а, који су писменим упутствима и непосредним свакодневним контактима утицали на правилно доношење одлука и решавање многобројних проблема. Значај такве помоћи може се оценити ако се има у виду да је први Одбор био састављен од људи који нису имали никаквог искуства у управљању, а морали су радити у веома тешким условима немаштине и свакојаким схватања улоге нове власти, у време када је рат још био у пуном јеку, а фронт недалеко од Београда. С обзиром на зимски период који је био на прагу, на оскудице у снабдевању храном и огревом, на разрушене зграде и улице, на опустошене фабрике и установе, био је то епохалан подвиг да се организује и учврсти нова револуционарна народна власт. Не смеју се никад заборавити самопрегор и одлучност комуниста и бораца који су у то време изнели толике тешкоће на својим плећима.

Упоредо са организовањем првог народноослободилачког одбора, створене су и све друштвене организације у бив. Шестом рејону. Окупљени су активисти у оквиру Јединственог народноослободилачког фронта и створена партијска организација Шестог рејона. На стварању партијских организација и организација ЈНОФ-а радили су

Гојко Ратковић и Милена Бубало, делегати Месног комитета КПЈ за Београд. Одржано је безброј разних састанака у предузећима, у улицама, у школама. На овим састанцима истицани су активисти, учесници и симпатизери НОП-а, који су бирани у руководства новоформираних организација, од уличних и фабричких одбора, до рејонског одбора ЈНОФ-а. Састанци су одржавани свакодневно и они су били бројно посећени, тако да су просторије у којима су одржавани биле претесне да приме све оне који су желели да присуствују таквим састанцима.

У недељу 21. јануара 1945. године одржана је у Шестој мушкој гимназији прва скупштина грађана VI рејона, на којој су руководства Народноослободилачког одбора и ЈНОФ-а поднела извештаје о двомесечном раду, тј. од свог формирања до дана одржавања скупштине. Пред око 1000 делегата, изабраних на уличним конференцијама и у предузећима, у сажетом излагању референти су дали слику тадашњег стања и говорили о постигнутим резултатима на организовању власти, на решавању социјалних, здравствених, економских, културно-просветних и политичких питања. Из реферата који је поднео потпредседник НОО Бранислав Митровић, види се да је Одбор „иако са минималним средствима, почевши рад са „оловком и парчетом папира у руци“ указао помоћ многим сиромашним грађанима у намирницама, огреву и новцу. Подељено је, између осталог, 2.400 кгр. сланине, 1.600 кгр. брашна, 184 пр. м. дрва, 978 пари обуће, 130.000 дин. у новцу, итд. Збрињавању сиромашне деце поклоњена је посебна пажња: педесеторо деце упућено је у Банат, док је стопедесеторо деце предвиђено да се пошаље у Бугарску. Стамбени одсек доделио је 300 станова и 55 гарнитура намештаја, који је заплењен од непријатеља. Радни батаљон дао је 10.029 радних дана на рашчишћавању рушевина у граду и 9.620 радних дана на објектима у Срему. Формирана је и служба обавезног рада, којом су обухваћени сви здрави мушкарци од 29 до 40 година старости, и у извештајном периоду ова служба је остварила 4300 радних дана у акцијама на рашчишћавању улица и порушених зграда у Београду...“

У реферату друга Гојка Ратковића, који је поднео у име Одбора ЈНОФ-а Шестог рејона, стоји: „У почетку је било доста лутања, али је у току рада правилно схваћен значај и задатак фронта, тако да су сада многи проблеми правилно схваћени и разјашњени. Чланови ЈНОФ-а разумели су по-

литику нашег покрета и почели су остваривати задатке које он поставља. Док се дошло до таквог стања било је више промена у руководствама наших организација. Људи који су се били угурали у одборе из себичних разлога, убрзо су отпали, а изникли су нови активисти који су спровели потпуну организацију фронта. Рејон је подељен у 15 сектора и 140 уличних секретаријата. Радници у предузећима имају своје одборе, који су обједињени у Радничком одбору фронта VI рејона. Жене су преко АФЖ-а најбоље повезане са радом фронта, док је омладина ређе сарађивала са „старијима“, што се истиче као слабост, коју треба што ређе отклонити.

У својим акцијама ЈНОФ се показао на делу приликом ударне недеље за чишћење града. Скором једна трећина грађана из нашег рејона узела је учешћа у тој акцији. Такође је значајан допринос активиста фронта у акцији за скупљање помоћи за пострадале крајеве, када је у нашем рејону прикупљено милион и по динара у новцу, 12 хиљада кгр. брашна, 45 кгр. пасуља, 200 кгр. грашка, 450 кгр. кромпира, 300 ком. разне одеће, 200 кгр. вуне, и др. За београдску сиротињу прикупљено је 600.000 динара као добровољни прилог чланова фронта. Добровољних давалаца крви за рањенике било је 500 из нашег рејона, а акцијом прикупљања старих предмета сабрано је око 17 вагона гвожђа, 17 хиљада кгр. стакла, 2000 кгр. хартије и око 100 кгр. гуме.

Али највећи успех фронта је рад на политичком пољу, којим је обухваћена огромна већина становништва нашег рејона...“

На поменутој скупштини изабран је Извршни одбор ЈНОФ-а Шестог рејона, у који су, између осталих, ушли: председник Милутин Марковић-Пиља, типограф, потпредседник, Милош Миличковић, службеник ИНО-а, секретар Гојко Ратковић, инжењер, чланови Милена Бубало, домаћица, Стева Вујасиновић, шофер, Сава Лукић, радник, Стојанка Радошевић, професор, Вацилије Илић, обућар, Јелица Пурић, студент, Божа Поповић, професор, Рада Радовановић, домаћица, Љубомир Радојчић, учитељ, Емил Поповић, радник и др.

Након конституисања Рејонског одбора ЈНОФ-а у јануару 1945. године, за смештај одбора фронта и руководства АФЖ-а и УСАОС-а одређена је зграда у Улици Чича-Илијиној бр. 4. У згради су извршене потребне оправке и адаптације, па је она низ година иза тога служила као место окупљања за све друштвене организације у рејону.

Састанци рејонског Извршног одбора Фронта одржавани су редовно једном недељно, а састанци пленума сваке четврте недеље у месецу, или према указаној потреби. Међутим, сала је обично била увек дупке пуна присутних активиста, који су желели да буду у току политичких акција и да учествују у дискусијама о питањима на дневном реду, што је често отежавало рад одбора. Седнице су због тога трајале по неколико часова, а понекад су се завршавале касно у ноћ, или иза поноћи. Ако би неко тражио да се приступ на седнице ограничи само на чланове одбора, онда је то наилазило на неодобравање и протест осталих активиста, и такав закључак није могао да се донесе.

У фебруару 1945. године на Конференцији делегата рејонских организација Фронта, која је одржана на Коларчевом народном универзитету, изабран је Извршни одбор ЈНОФ-а Београда, у који су ушли: председник Кирило Савић, проф. Универзитета, први потпредседник Павле Павловић, абаџијски радник, други потпредседник Сретен Стојановић, вајар, секретар Драгослав Мутаповић, инж. агрономије, чланови: Михаило Ратковић, столар, Марко Никезић, студент, Бранко Максиминовић, инжењер, Гргур Митровић, мајор у пензији, Милица Дедијер, домаћица, Добривоје Радосављевић, студент агрономије, Грга Јанкез, обућарски радник, Војислав Величковић, чин. Братинске благајне, Неда Божиновић, дипл. правник, Милан Живановић, секр. Трговачке коморе, Вељко Мићуновић, пуковник, Марко Ристић, књижевник, Чеда Миндеровић, књижевник, Радомир Стевановић, чин. Аграрне банке, Јелена Поповић, студент, Бора Дреновац, ђак, Бранка Вранешевић, професор, Јосип Кораћ, чиновник, Бранко Савићевић, радник, Војислав Мишић, инж. агрономије, Јанко Мрђа, трговац, Момир Антонић, инжењер, Драги Русојевић, радник, Милош Миличковић, службеник, Боса Ђорђевић, домаћица, Милан Живковић, апотекар, др Милутин Нешковић, професор, Димитрије Ђуровић, професор, Никола Гаћеша, опанчарски радник, Милева Планојевић, студент, Ђура Алтић, радник, Милан Албаба, металски радник.

Значај избора Градског одбора огледа се, поред осталог, и у томе што је ово тело могло да утиче на координирање акција Фронта у свим рејонима града, што се остваривало преко седница на којима су били редовно и представници рејона.

Једна од значајних акција Фронта у томе периоду била је акција за помоћ фронту, која је спроведена под паролом:

„Све за фронт — све за победу“. У овој акцији тадашњи Шести рејон Београда окупио је највећи број својих грађана, како на политичким скуповима тако и у прикупљању средстава потребних за помоћ борцима на фронту. Одржано је у фебруару месецу 1945. год. на стотине састанака и конференција, на којима су говорили представници рејонских друштвених организација, активисти Фронта, жене и омладинци. Акција је обухватила целу Србију, Београд на првом месту. У Београду је, на великом митингу, који је тих дана организовао одбор АФЖ-а Србије, говорио Маршал Тито, позивајући све родољубе да учествују у акцији за помоћ фронту:

„Напрегните све своје снаге, саберите материјал: одјећу, средства за живот — како бисмо могли нашим борцима на фронту дати бар минимум онога што им је потребно — да би се могли борити и коначно ослободити нашу земљу. То је први и најважнији задатак...“ — рекао је том приликом друг Тито.

У апелима које су на зборовима грађана понављали говорници провлачила се основна мисао — да се у овом рату решава судбина народа — и то да се она решава на фронту. Према томе успешан рат може водити само онај народ који је потпуно схватио значај и суштину рата, који уме да цени слободу и независност своје отаџбине... „Сад када више не падају авионске бомбе око нас, кад ноћу не страхујемо да ће нам у кућу упасти агент Специјалне полиције или гестаповац, не смео се предавати илузијама мирнодопског живота и бринути се само о личним стварима и потребама, напротив морамо све своје мисли управити најважнијем циљу и идеалу садашњег тренутка: потпуном ослобођењу земље од мрског окупатора и његових слугу...“

Организације Фронта добиле су упутства да за борце и рањенике у овој акцији сакупљају следеће предмете: ћебад, чаршаве, јоргане, чарапе, рукавице, шалове, рубље, одела, обућу, посуђе, прибор за јело, разне лампе, батеријске, карбидне и сл.

У Шестом рејону за неколико дана, колико је акција трајала, прикупљено је и упућено у централна сабиралишта преко 100 кола материјала. Приликом превоза те робе запрежним возилима, којих је у овом крају града тада било у великом броју, организоване су свечане поворке са заставама и музиком, тако да је цела акција имала манифестациони карактер.

3. Рад партијске организације

Прва партијска конференција на Звездари одржана је 25. јануара 1945. године. Пошто у то време састанци комуниста нису били јавни, требало је пронаћи погодну просторију за одржавање конференције. Одређена је зграда у Булевару револуције 121; односно приватни стан Десе Стефановић, члана КПЈ. На конференцију су пристизали другови појединачно, у времену од 15 до 17 часова, када је требало да конференција отпочне са радом. Конференцији су присуствовали сви до тада примљени чланови КП са територије VI рејона, и то: Алекса Секулић, Бранко Драча, Бранимир Митровић, Слободан Кораћ, Стојанка Радошевић, Јефтимије Кесић, Милош Миличковић, Јелица Пурић, Марко Ерак, Драгица Јојић, Сава Лукић, Деса Стефановић, Мирко Атанацковић, Драгица Динић, Светислав Радованов, Вида Букумировић, Стојан Башкот, Љубица Летић и Душан Ђорковић. На предлог Милене Бубало за председника конференције изабран је Милош Миличковић, који је отварајући конференцију, поздравно присутне делегате ПК и МК КПЈ другове Драгог Стаменковића и Душана Шијана. Затим је Гојко Ратковић, поднео реферат о политичкој ситуацији и задацима комуниста у томе тренутку: учвршћење власти, обнова и стварање друштвено-политичких организација у рејону. Готово сви учесници конференције говорили су о овим питањима истичући своју решеност да, упркос тешкоћама, изврше све задатке које Партија постави пред њих. После излагања друга Стаменковића о начину на који треба организовати политичку акцију комуниста у рејону, изабран је први рејонски комитет КП у следећем саставу: секретар Милена Бубало, радница, чланови: Сава Анђелковић, студент, Бранко Драча, радник, Милош Миличковић, службеник, Јелица Пурић, секретар РК СКОЈ-а, Стојан Башкот, радник и Мића Јевић, официр ОЗН-е. Истовремено изабрани су и делегати за Прву партијску конференцију Београда, која је одржана 2. фебруара 1945. године. Делегати су били: Милена Бубало, Сава Анђелковић, Бранко Драча, Милош Миличковић, Јелица Пурић и Гојко Ратковић.

После ових конференција приступило се стварању партијских организација у предузећима и насељима. Прва међупредузетна хелија била је формирана још у јануару 1945. године, а секретар јој је био Алекса Секулић, машинбравар који је у то време био и секретар Народноослободилачког одбора VI рејона. Из ове партијске органи-

зације развиле су се касније партијске хелије у предузећима: Моравија, Замко, Пионир, Микрон, Нестор и Беометал⁵⁾, а такође и три теренске хелије у насељима — прва, друга и трећа теренска. Организовањем партијских хелија руководио је Рејонски комитет, чији чланови су редовно учествовали на састанцима комуниста приликом оснивања партијских хелија у фабрикама и на терену. Рејонски комитет је иначе одржавао састанке обавезно једном недељно, а често и више пута у току недеље. Чланови комитета су по правилу свакодневно навраћали у Комитет, а пошто су састанци били чести, како у Комитету, тако и у другим форумима — у Народном одбору власти или Одбору ЈНОФ-а, они су се практично састајали и по неколико пута дневно.

Рејонски комитет КП био је смештен у згради Ул. 27. марта бр. 123. У саобраћању и договарању комуниста био се увео термин „123“ — и за све акције и задатке који су били у току, говорено је да је „одлучио 123“. Иначе, сваког месеца чланови Комитета били су задужени са по једном или две партијске хелије, које су морали обилазити и на крају месеца, на састанку Комитета, реферисати о стању у тим организацијама. У случају потребе, Комитет се на захтев неког члана, могао састати у свако време, ради претресања искрсних проблема. Међутим, чланови РК руководили су самостално својим секторима, спроводећи у практичном раду закључке и линију РК и других виших органа КП. Сектори у РК били су: политички (Милена Бубало), агитпроп (Сава Анђелковић) фронт и власт (Милош Миличковић) СКОЈ (Јелица Пурић) организац. и кадрови (Бранко Драча), синдикат (Стојан Башкот).

Рејонски Комитет СКОЈ-а, којим је као његов први секретар руководила Јелица Пурић, имао је марта 1945. године следећи састав: Зорица Буловић, радница, Слободан Пеција, ученик, Жан Петковић, ученик, Ђорђе Жакић, радник, Никола Павловић, службеник и Младен Загорац, радник. Касније су у Комитету СКОЈ-а биле још Зорица Сретеновић и Гроздана Бизјак.

Прво партијско саветовање у Шестом рејону одржано је 29. априла 1945. године. Саветовању је у име Месног комитета КП Београда присуствовала другарица Неда Божиновић. Реферат РК о политичкој

⁵⁾ То су били предратни називи ових предузећа, а данас су она позната под именима: Партизанка, Милорад Петровић, Градска чистоћа, Индустрија прецизне механике и Радиоиндустрија.

ситуацији поднео је друг Миличковић. У реферату је, између осталог, речено:

„Данас се стварно налазимо у завршној фази рата. Потпуни слом фашистичке Немачке питање је дана. Црвена армија осваја Берлин и истребљује хитлеровске звери у њиховом леглу. Победоносне армије Совјетског Савеза и војске Велике Британије и Америке састале су се на територији Немачког Рајха, а у коначној ликвидацији фашизма учествују и војске потлачених народа, које су поникле у ослободилачкој борби — армије Југославије, Пољске, Чехословачке и Француске.

Док се на војничком пољу бије завршна битка, на политичком пољу одигравају се такође крупни догађаји. У Сан Франциску отпочела је рад Међународна конференција, која претреса услове организације послератног мира. Слободољубиве снаге у свету изналазе начин да онемогуће завојевачки империјализам, да више никад не баци свет у нова крвопролића. Главни и основни задатак је — постићи не само војнички већ и морално-политички слом фашизма. Односи који настају међу народима, створени кроз борбу против сила мрака и реакције, задали су смртни ударац потпљивачима рата и помагачима фашизма — и у другим земљама, изван хитлеровског блока.

Наша земља која се налази пред потпуним и коначним ослобођењем, захваљујући херојском залагању наше славне Југословенске армије и борби наших народа под генијалним вођством Маршала Тита, данас је у добром положају. Наш међународни положај учвршћен је захваљујући одлучном ставу наших народа, предвођених од наше Комунистичке партије.

Што се тиче нашег унутрашњег положаја — победа је и ту извојевана. Војничка битка је коначно добијена, тако да нема никакве друге снаге, која би могла озбиљно да нашкоди делу наше борбе. Војничке групе домаћих издајника Драже Михајловића, Недића и Љотића, потучене су и разбијене, и њихови остаци стоје пред коначним уништењем заједно са немачким окупаторима и њиховим усташким слугама.

У политичком погледу народноослободилачки покрет је однео победу над снагама реакције. Ми смо окупили масе у Јединствени народноослободилачки фронт — али не можемо рећи да у потпуности политички владамо њима. Буржоазија се, истина, одриче Драже Михајловића али дражиновштина још живи у њеним редовима. Јединствени народноослободилачки фронт не

чине само комунисти и њихови симпатизери, већ широке народне масе. Комунистичка Партија руководи политиком ЈНОФ-а и у њеним рукама су све важне позиције, али треба ипак појачати будност — јер буржоазија тражи нове путеве да поврати изгубљену власт. Она се труди да увлачењем у одборе ЈНОФ-а и народне одборе освоји бар неке позиције, како би полако могла потискивати Комунистичку партију са њеног руководећег положаја. Та борба се већ опажа унутар Фронта и ствар је нас комуниста да је упутимо правилним током. Ми се не постављамо данас фронтално против буржоазије као такве, већ битку водимо против буржоазије — која је дезертер, саботер и шпекулант, и која таквим ставом служи непријатељима наше борбе. Али ми масе нисмо довољно политички уздигли и учврстили у нашим редовима, да би оне потпуно разумеле смисао и дух ове борбе. Отуда се и дешава да оне наседају непријатељском протурању лажних вести и непријатељским паролама — нарочито у оквиру великосрпског шовинизма у односу на Босну и Херцеговину, Македонију и Црну Гору.

Наше радништво још није чврсто повезано уз нас да би сто на сто рачунали с њим. То долази отуда што су најбољи радници или у војсци, на фронту, или су одведени на фашистичку робију у Немачкој, или су пали као жртве фашистичког терора под окупацијом. Слаб економски положај у досадашњем моменту отежавао је политичко освешћавање радничких маса — да би оне биле чврст ослонац наше борбе. Сељаштво је колебљиво и да би се придобило морају се решити основна питања сељаштва и осигурати неразрушив савез радника и сељака. Интелигенција је најосетљивије место у склопу наше борбе. Врхови њени — инжењери, лекари, професори, и др. повезани су у већини са буржоазијом, и — губећи повлашћен положај у друштву — остају ван наших редова. Нижи слојеви — ситни чиновници, радници и намештеници прилазе народноослободилачком покрету и једино у њему виде излаз из тешког економског стања. Средњи слојеви — занатлије и ситни трговци — нису окупљени у нашем покрету на њиховим конкретним питањима, да би им дали перспективу за излаз из неповољног економског положаја и одвојили их од крупних капиталиста, који су их до сада финансијски везивали за себе. Што се тиче омладине, непријатељ је успео да пронађе канале за своју разорну пропаганду у њеним редовима — и, према оцени наших виших фору-

ма — ми у борби за омладину често немамо довољно иницијативе и налазимо се понекад у дефанзиви.

Ових неколико опажања указују на наше задатке у политичком раду и борби уопште, у којој ми партијци морамо имати јасну перспективу. То је општи преглед и процена ситуације у садашњем моменту у земљи и у Београду. Специјално у нашем рејону политичка ситуација не одступа у многим од овог општег стања — али код нас и нема тако видних и карактеристичних појава, које би такву процену потенцирале.

Наш рејон је у огромној већини састављен од радничких слојева: чиновника, ситних занатлија и ситних трговаца. И самим тим огромна већина његовог становништва стоји уз народноослободилачки покрет. Али не можемо већи да у нашем рејону нема непријатеља наше борбе. Уколико смо их запазили, ми треба да се отворено и одлучно поставимо против њих, а уколико их нисмо открили, а постоје, то је слабост наше партијске организације.

Задачи који се постављају пред чланове Партије уопште — у погледу Фронта, имајући у виду омасовљење и евентуалне намере непријатеља, о којима је напред било речи — су: да продубимо јединство широких народних маса и енергично сузбијемо све покушаје цепања. У одбору Фронта нећемо бити попустљиви ни према коме, већ ћемо, напротив, заоштравати са појединцима који су у одбору, она питања, на којима би ови хтели да стекну позиције, задржавајући увек иницијативу у нашим рукама. Даље, да спроведемо организовану дисциплину у свим нашим масовним организацијама: ЈНОФ-у, УСАОС-у, и синдикатима; да оживимо политички живот конкретним питањима — на конференцијама, на којима ћемо расправљати о положају радника, чиновника, средњих слојева — и уопште о економском положају, да би масе заинтересовали за проблеме који се постављају пред нашу власт, која треба да их решава. Мере за решење ових проблема спроводимо тиме и одозго и одоздо, а само тако ћемо и успети да их правилно решимо. Даћемо подршку нашој народној власти, мобилисаћемо масе на свим проблемима данашњице и пренећемо наш утицај на њих.

Што се тиче политичког васпитања маса — да унесемо више плана и система у то, и да дамо пуну подршку и помоћ нашој Агитпроп комисији за извршење задатака, који спадају у њен делокруг рада.

Великосрпски шовинизам који се испољава у хегемонистичким претензијама реакционарних кругова морамо разбити конкретним аргументима. Образовањем федералних влада Србије, Хрватске, Македоније, Црне Горе и Босне и Херцеговине — и објављивањем основних начела њихове политике у декларацијама тих влада, добијамо важан аргумент за рад у том смислу. Тиме је испуњен и један део програма датог у декларацији Јединствене народне владе Демократске Федеративне Југославије.

Популарисање наше Југословенске армије, истицање великих победа које је она постигла у садашњој општој офанзиви на непријатеља, њене улоге у ослобођењу наше домовине и чувању тековина народноослободилачке борбе, један је од главних задатака у нашем раду. Из наших предузећа и блокова треба писати колективна писма друговима на фронту, да би тиме манифестовали стварну повезаност фронта и позадине.

Нашу народну власт треба помоћи, али и правилно поставити њен однос према народу. Наша је дужност чвршће повезати масе уз Одбор власти, да је оне сматрају својом рођеном, и да њене одлуке сматрају својим сопственим.

Привреда мора бити основна брига нашег партијског рада. Повећање продуктивности и организовање по плану производње у предузећима — ствар је наших тамошњих партијских ћелија. Оне треба да су организатори и руководиоци тога плана и најбоља контрола над његовим извршењем.

Наша је дужност подићи квалитет и углед народне милиције, избором добрих и поштених људи у њу, и оспособљавањем појединаца да одговоре својим задацима — пошто ће државна сигурност у будућности све више падати на милицију.

Ми смо наследили стари административни апарат у нашим установама, који је у већини служио разноврзне ненародне режиме, који је корумптиван и бирократски изграђен, и који не може одговорити нашим тежњама. Али ми у нашим редовима не располажемо са довољно снага, да бисмо одстранили сасвим ове елементе, па смо принуђени извршити избор међу њима, одбацити оне који су сасвим дискредитовани, а задржати оне над којима можемо спровести потпуну контролу. Новом поделом Београда на рејоне, којом ће бити извршено спајање по два рејона у један, даје нам се могућност да изаберемо боље раднике и створимо солиднији административни апа-

рат. Борба против корупције и протекције мора се поставити у први план партијске политике.

Наша партијска организација у Шестом рејону има у потпуности одбор Фронта и одбор власти у својим рукама. Она има увид у рад синдикалних организација, АФЖ-а и УСАОС-а, али у задрузи није спроведен у потпуности наш утицај. Задруга мора бити постављена на здравим основама и руковођена нашим друговима партијцима.

Неактивност многих наших чланова Партије показује се у безброј случајева. Нарочито треба истаћи манифестације приликом објављивања уредби о одређивању цена и регулисању плата и надница, када наша партијска организација, не само да није извела масе на улицу, већ и многи чланови Партије нису дошли на манифестације.

Иако партијци руководе Одбором Фронта, ипак се не може рећи да је Front решио све политичке проблеме у рејону. Одбор пре свега нема тачну слику односа снага, нити има преглед колико је процентуално обухваћено грађанства у редовима ЈНОФ-а. То је стога што комунисти често препуштају ствари фронтским активистима у блоковима и уличним секретаријатима, и не руководе овим најосновнијим фронтским организацијама. Али то је у ствари организационо питање, о коме ћемо се на крају овог саветовања, након дискусије о изнетим проблемима, договорити . . .“

4. Акције на терену

Тих дана одржаване су конференције грађана, на којима су представници Фронта и Народног одбора објашњавали Уредбу о одређивању цена и регулисању плата и надница која је донета у априлу 1945. године. На збору у Шестој мушкој гимназији, после одржаних говора, донесена је резолуција, у којој је речено:

„Грађани Шестог рејона, окупљени на конференцији поводом доношења уредби о одређивању цена и регулисању плата и надница, поздрављајући овај корак наше народне власти на извршењу програма датог у декларацији, за правично решење економског положаја — у првом реду малог човека — радника, сељака, чиновника, ситног трговца и занатлије, заветујемо се:

да ћемо све силе уложити на потпомагању наше народне власти за коначно уништење црне берзе и шпекулације;

да ћемо бдети над правилним спровођењем одредаба из ових уредби и онемогућити сваки покушај да се несавесни појединци богате на рачун радног народа;

да ћемо немилосрдно прогонити све оне који су стварали богатства у време када су наши народи водили надчовечанску борбу са најсвирепијим непријатељем човечанства — фашизмом, тражећи да народна власт предузме најенергичније мере против истих, и

да ћемо све напоре усредсредити на снажење и јачање наше привреде и на обнову наше ратом разорене земље, водећи рачуна о основном задатку позадине — помоћи фронту ради што бржег слома фашистичког окупатора и ослобођења свих наших народа и свих још неослобођених крајева.

Грађани Шестог рејона“.

У овој акцији зборови су одржавани чак и на пијацама, на којима су разни препродавци подизали цене производима, па је на њих вршен политички притисак ради онемогућавања црне берзе и шпекулације. У акцији су узели учешћа многи активисти фронта — радници, жене домаћице, омладина, тако да је акција имала масован карактер.

Почетком маја 1945. године извршена је нова територијална подела града, с тим што је Београду припојен и Земун, као VIII београдски рејон. Уместо 12 рејона, колико је дотле, без Земуна, било у граду, створено је осам рејона са Земуном. Бившем VI рејону припојени су делови VII и XI рејона и тако је образован *Пети рејон Београда*, који је обухватио територију града садашње општине Звездара. Пети рејон је имао шест насеља у којима су формиран народни одбори насеља са 5—7 чланова, на челу са председником насеља. Насеља су имала следеће називе: *прво* насеље — *Вук Караџић* (границе Рузвелтовом улицом до Београдског новог гробља, затим Булеваром револуције, Расинском), *друго* насеље — *Булбудер* (од Расинске улице до Брегалничке и Тршћанске, са Северним булеваром), *треће* насеље — *Трећепозивачка чесма* (насеље око Градске болнице), *четврто* насеље — *Зелено брдо* (лева страна Булевара револуције од Лиона до села Миријева), *пето* насеље — *Пашина чесма* (десна страна Булевара револуције од Цветкове механе до села Мали Мокри Луг) и *шесто* насеље — *Звездара* (испод Звездаре са источне стране). У току 1945. године, после

Активисти V рејона на дан избора за Уставотворну скупштину 11. новембра 1945.

Les activistes du Vième rayon le jour des élections pour l'Assemblée Constitutionnelle le 11 novembre 1945

разних измена које су вршене у одбору власти, Народни одбор V рејона имао је следећи састав:

Председник Михаило Животић, стари активиста и илегалцац, члан КП, познат под именом Чика-Мића, потпредседник Сава Анђелковић, секретар Милош Миличковић, повереник за трговину Војислав Теодоровић-Брацика, повереник за станове Бранко Панић, повереник за финансије Војин Војиновић, повереник за комуналне послове Марко Марјановић, повереник за занатство Миливоје Павловић, повереник за здравље Смиља Божић, повереник за социјално старање Јулка Шпановић и повереник за унутрашње послове Рајко Ђурић. Председници одбора насеља били су: за прво насеље Велислав Милојковић, за друго Душан Шупут (Жика Андрејевић), за треће Станимир Стојковић, за четврто Љубомир Вељковић, за пето Милан Маровић и за шесто Душан Опачић.

Поред чланова одбора при сваком ресору био је формиран Савет грађана од 5 до 7 лица, који се састајао повремено ради претресања одговарајуће проблематике. Народни одбори по насељима, као помоћни органи рејонског народног одбора, били су често пренатрпани пословима, а узимали су на себе и задатке који нису спадали у њихову надлежност. То је долазило због тенденције појединих служби у рејонском одбору да своје задатке пренесу на насељске одборе, који нису били кадровски оспособљени а ни технички опремљени за веће послове. Насељски одбори су имали само по једног плаћеног службеника и по неколико волонтера, који су помагали у извршавању појединих задатака, као што су били разни пописи, састављање бирачких спискова, провере и сл. У улицама су бирани тзв. *улични повереници* чија је улога била саветодавног карактера. Они су давали предлоге за доде-

љивање помоћи сиромашним грађанима своје улице и вршили расподелу снабдевачких артикала. Они су били најпозванији да дају мишљења о имовном стању грађана јер су то лично знали или су провером установљавали стање. Они су свакако, као саветодавни органи, олакшали рад народном одбору насеља, али је у њиховом раду било и застрањивања, јер се код неких испољила тенденција да постану извршни органи власти. Тежња да се из рејонског народног одбора пренесе што више задатака на насељске одборе, ишла је даље — да су ови своје компетенције преносили на уличне поверенике, који су додељивали помоћ, бонове за снабдевање, огрев и др. Док су у највише случајева сами повереници трпели од тога, јер су били изложени нападима незадовољника, пошто се свачијим тражењима разумљиво није могло удовољити, дотле су извесни од њих злоупотређавали своју функцију и појављивали се као заступници заинтересоване стране. Такве слабости су на време отклањане променом несавесних повереника, јер су кроз организације Народног фронта све више изграђивана схватања да правилно функционисање власти није ствар само народног одбора рејона, одбора насеља, савета при народном одбору, или уличних повереника, већ свих грађана, читавог становништва рејона и града. Брига око организације и правилног извршења задатака органа власти, за правилан однос ових органа према народу и за активније учешће грађана у власти, била је стално присутна у напорима и акцијама руководства рејонских организација, како Комитета Партије, тако и Одбора Народног фронта и, нарочито, Народног одбора рејона, који је о свом раду редовно извештавао на седницама рејонског одбора фронта или на посебним конференцијама грађана које су у ту сврху сазиване.

Политички рад у рејону био је веома жив, нарочито у време спровођења великих акција за помоћ пострадалим крајевима, за помоћ ратним заробљеницима који су се у пролеће 1945. године враћали из Немачке, за учешће у берби кукуруза у Банату и Срему, поводом прославе 27-годишњице Црвене армије, 8. марта — дана жена, 27. марта, итд. Запажено је бројно учешће грађана на скуповима и приредбама посвећеним овим прославама, а нарочито на великом митингу у част 27. марта, који је одржан на Тргу Републике, и на коме је први пут у Београду говорио народу друг Тито. Велике манифестације одржане су и поводом завршетка рата, на дан капитулације Немачке, 9. маја 1945. године.

5. Први конгрес народног фронта Југославије

У јулу 1945. године спроведене су припреме за Први конгрес ЈНОФ-а Југославије. Средином тога месеца одржан је у Љубљани конгрес Освободилне фронте Словеније, коме су присуствовали делегати свих народних република, као и делегација Народног фронта Београда⁶⁾. Искуства са овог Конгреса послужила су за организовање избора делегата за Конгрес Јединственог народноослободилачког фронта Југославије. То су били први избори са гласањем, на којима су бирани делегати, прво за рејонску конференцију, а затим и за сам Конгрес. Гласало се по секретаријатима у улицама и предузећима. Оваквих секретаријата НФ-а било је 201 у рејону, тако да је у појединим од њих, са већим бројем гласача, бирано по 2 или 3 делегата, већ према претходно утврђеном плану, да би се добио број од 300 делегата за рејонску конференцију.

У току припрема за изборе одржане су масовне уличне, блоковске и предузетне конференције на којима је, према евиденцији секретаријата НФ-а, учествовало преко 10.000 лица. Испољило се велико интересовање грађана за изборе, јер је поред фронтских активиста било евидентно присуство и људи, који се дотле нису појављивали на политичким скуповима. Из безброј различитих питања која су упућивана руководиоцима Фронта произилазило је живо интересовање за начин избора, за њихов политички значај и уопште за даљи политички живот у нашој земљи. Многи су се питали да ли ће се приликом ових избора показати партијска опредељеност за партије и групе које учествују у Народном фронту, или ће се само манифестовати припадност Јединственом народноослободилачком фронту.

Избори су извршени 29. јула у 10 часова. Гласало се листићима. На изборима је учествовало 18.200 гласача, а изабрана су 294 делегата, од којих 246 мушкараца и 48 жена. Међу изабраним делегатима била су 3 омладинца и 10 омладинки.

Разматрајући резултате избора рејонско руководство их је оценило као успех политике ЈНОФ-а и правилног рада његових органа у рејону. Углавном су били изабрани активисти, који су се афирмисали у

⁶⁾ У делегацији Београда били су: Милош Миличковић, члан Председништва град. одбора НФ-а, Михаило Ратковић, председник ИНО-а Београда и Радомир Стевановић, члан Градског одбора НФ-а.

масама својим радом и држањем у току рата и по ослобођењу. Али могле су се запазити и неке карактеристичне појаве местимично, у груписању људи по политичком опредељењу ван Фронта и у настојању да се као кандидати истакну људи који нису били у Народном фронту. Било је и неправилне агитације од стране појединих кандидата, који су грађанима обећавали бонусе за текстил или за дрва, ако за њих буду гласали. Избори су иначе протекли у миру, није било никаквих тежих изгреда и сукоба. Испољено је огромно задовољство због слободе и демократског начина избора, а посебно су биле задовољне жене, које су први пут на овим изборима оствариле своје право гласа, и омладина која је масовно изашла на биралишта.

Рејонска конференција изабраних делегата одржана је 2. августа 1945. године у сали Шесте мушке гимназије. На конференцији је била присутна, као делегат Извршног одбора НФ-а Београда, другарица Неда Божиновић. Било је присутно 289 изабраних делегата, који су на овој конференцији тајним гласањем изабрали за делегате за Први конгрес НФ-Југославије Милену Бубало, секретара РК и Милоша Миличковића, секретара НФ-а V рејона.

Први конгрес Народног фронта Југославије, на коме су донети Статут и Програм Народног фронта, одржан је 5, 6. и 7. августа 1945. године у Београду, на Коларчевом универзитету.

По завршетку Конгреса у Петом рејону је 10. августа одржан збор коме су поред учесника рејонске конференције за избор делегата за Конгрес, присуствовали и сви чланови секретаријата НФ-а из улица и предузећа, чланови одбора АФЖ-а и УСАОС-а, као и представници синдикалних организација. На збору је поред делегата Конгреса говорио и друг Павле Павловић, потпредседник Градског одбора Народног фронта Београда. У својим излагањима говорници су истакли значај политичких одлука Конгреса Народног фронта, нарочито решеност која је испољена на Конгресу за учвршћење тековина народноослободилачке борбе, у првом реду братства и јединства народа Југославије. Нарочито је спонтано поздрављена одлука Конгреса да се Народни фронт бори за републикански облик државног уређења Југославије.

После овог збора одржане су конференције грађана по насељима, на којима су о програмским начелима Народног фронта говорили: Влада Зечевић, Јован Веселинов, Гојко Половина, Томаш Перовић и др. Све ове конференције протекле су у савршеном

реду, њима су руководили чланови Извршног одбора НФ-а V рејона. Запажено је велико учешће грађана, углавном активиста Фронта, радника из предузећа, жена и омладине.

Центар политичког окупљања грађана V рејона у то време била је сала у Шестој мушкој гимназији, у Улици Милана Ракића. У тој сали је организован рад на принципу Народног универзитета са програмом који је обухватао политичка и научна предавања, усмене новине, књижевне вечери, концертне приредбе и сл. Поред осталих, предавања су у 1945. години држали овде другови: Родољуб Чолаковић, др Сениша Станковић, Божидар Масларић, Велибор Глигорић, Митра Митровић, Рато Дугоњић, Владислав Рибникар, др Обрен Благојевић и многи други истакнути политички и друштвени радници.

6. Избори за Уставотворну скупштину 1945. године

Нарочито је интензиван такав рад био у време припрема за изборе за Уставотворну скупштину Југославије. Одмах по завршетку заседања Привремене народне скупштине, која је донела низ политичких закона, приступило се објашњавању ових закона и упознавању грађана са законским одредбама. Највећу пажњу посветила је фронтска организација Закону о бирачким списковима, настојећи да се сви грађани заинтересују да, приликом израде бирачких списка, нико не остане ван бирачког списка, ко има право да буде у списак унет. У том циљу одржано је у Петом рејону у септембру 1945. године више масовних рејонских конференција, затим конференција по насељима и улицама. На овим скуповима поред тумачења одредаба Закона, раскринкавани су сви они, за које је народ тражио да им се одузме право гласа као сарадницима окупатора. Било је, наравно, и претеривања у томе, личне нетрпељивости и субјективних оцена, али су фронтски активисти настојали увек да правилно одмере све захтеве ове врсте и да се органима надлежним за доношење одлуке, доставе објективни и добро образложени предлози.

Упоредо са тумачењем одредаба Закона о бирачким списковима говорено је и о Закону о Уставотворној скупштини и Закону о изборима народних посланика, као и о Закону о штампи, зборовима и удружењима. Прорађиван је, такође, и Проглас Народног фронта за изборе за Уставотворну скупштину, који су заказани за 11. новембар 1945. године.

Прва предизборна конференција у Петом рејону одржана је 1. октобра у сали Шесте мушке гимназије. Било је присутно у самој сали, на галерији и по ходницима и степеништима, више од 3 хиљаде лица. Мноштво народа вратило се јер није могло ући у зграду. Овако велико интересовање за конференцију било је зато што је у агитацији, кроз организације Народног фронта, саопштено да ће на рејонској конференцији бити представљени бирачима кандидати за посланике Уставотворне скупштине. Кандидати су били: Павле Павловић, првоборац радничког покрета, његов заменик Драгослав Мутаповић, носилац Споменице 1941. и секретар Градског одбора НФ-а Београда. Други кандидат је био др Драгољуб Јовановић, проф. Универзитета, његов заменик др Свет. Живковић, лекар. Трећи кандидат је био Гавра Милачић, пензионер.

На конференцији је говорено о свим кандидатима, о њиховом дотадашњем политичком раду и заслугама, због којих су предложени као кандидати Народног фронта на овим изборима. Учесници конференције су поздравили све кандидате који су се такође обратили говорима присутним грађанима. Ватрене поздраве и овације учесници конференције изразили су поводом саопштења да је на овим изборима носилац Савезне листе и листе Народног фронта за Београд, Маршал Јосип Броз Тито.

После ове конференције одржан је низ конференција по насељима, у предузећима и улицама, на којима су говорили рејонски руководиоци Фронта и посланички кандидати. Све ове конференције, истина, различите по броју учесника и нивоу организације, показале су огромно интересовање грађана за изборе и потврдиле одлучност народа да се бори за остварење програма Народног фронта, за учвршћење тековина народноослободилачке борбе и одређивање будућег развоја земље кроз одлуке Уставотворне скупштине.

Треба истаћи неке важније карактеристике предизборне кампање у Петом рејону: правилан рад чланова Извршног одбора и пленума Народног фронта, који су се издигли и афирмисали као политички радници на терену; пуна активност свих руководстава Фронта у насељима, улицама и предузећима; све масовније учешће жена у раду Фронта; велики одзив омладине у акцијама око избора, и појачана дисциплина и одговорност свих за извршење задатака Народног фронта.

У оквиру предизборне кампање спроведено је више радних акција на уређењу града, формирано неколико радних екипа које су одлазиле у села, организовано ударничко такмичење у фабрикама и на радилиштима. У акцији „Село-град“ евидентирани су у V рејону 44 радне екипе, које су у 1945. години дале укупно 40.400 радних часова, (1880 учесника). Металци су извршили 10.990 разних оправки, обућари поправили 3.218 пари обуће, кројачи сашили или окрпили 1323 ком. одеће, столари извршили 474 оправке, часовничари оправили 345 сатова, фарбари обојили 46 прозора на јавним зградама, зидари оправили 1 школску зграду, бербери извршили 4 280 бријања и шишања, лекари прегледали 1.320 особа. Поред тога у екипама, које су одлазиле у села били су заступљени и уметници који су организовали разне програме, после завршетка радне акције. Одржано је и више предавања у којима је обично истицан значај сарадње села и града, која се спроводи у оквиру Народног фронта.

„...Та сарадња дала је веома корисне резултате: радници из фабрика и радионица долазе у села, да би помогли обнову ратом опустошене земље, сељаци одлазе у градове носећи своје производе да би омогућили радницима да се што више посвете напорима за оздрављење привреде и оспособљавање индустријске производње, како би и село дошло до потребних машина и алата. Пружајући тако руке једни другима — радници и сељаци свесни су да више не раде за другога, да не раде за капиталисте, за окупатора и његове слуге, већ да раде за себе, за своју народну — радничку и сељачку заједницу...“ У говорима је наглашаван значај предстојећих избора за Уставотворну скупштину и вршена агитација за кандидате Народног фронта и за учешће на изборима.

Врхунац кампање за изборе био је велики предизборни митинг грађана Београда, који је одржан 4. новембра 1945. године на Тргу Републике. На митингу је пред стотинама хиљада Београђана и становника из околине, говорио друг Тито.

На изборима у Петом рејону било је 33.606 уписаних бирача, од којих је на изборе изашло 30.925, тј. 91,57%. За Народни фронт гласало је 25.762 (83,30%), а за „кутију без листе“ 5.163 (16,70%). Кандидати Народног фронта добили су: Павле Павловић — 19.004 гласа, Драгољуб Јовановић — 4.280 гласова и Гавро Милачић — 2.478 гласова.

7. Акције после избора

После званичног саопштења о резултатима избора које је објавила Изборна комисија, на састанцима Извршног одбора и Пленума Народног фронта V рејона разматрана је политичка ситуација и извршена анализа резултата избора. Констатовано је да је Народни фронт однео значајну победу на овим изборима и да су бирачи, дајући своје гласове за Народни фронт у огромној већини изразили спремност да се боре за учвршћење револуционарних тековина народноослободилачке борбе и за даљу изградњу земље у духу програма Народног фронта. Оцењена је и појава осетног броја незадовољника и противника политике Народног фронта, који су се нашли у тзв. „ћоравој“ кутији, као безнадежни отпор развлашћених слојева, са којима и у даљој политичкој борби има да се рачуна. Али запажени су и извесни пропусти у раду појединих органа на терену, недовољна бри-

га око израде и провере бирачких спискова, слабости у информисању грађана о карактеру „кутије без листе“, недовољна агитација у неким срединама за излазак на гласање, итд. Водећи рачуна о свему овоме, уочавајући слабе тачке у раду руководства Фронта, Рејонски одбор је одлучио да се изврши попуна у Извршном одбору и Пленуму Фронта, као и у неким уличним секретаријатима. На то су навели и други разлози — као пасивност неких чланова, одлазак појединих другова на друге дужности, као и нови задаци који су стајали пред Народним фронтом у наредном периоду. При томе се водило рачуна да у органе фронта уђу активисти и политички радници који су се истакли и афирмисали у масама, у току предизборне кампање и за време избора, и који су имали друштвени углед у народу. Нови чланови Извршног одбора постали су: Вучко Ивковић, члан ИНО-а Београда, Брана Јанковић, просветни радник, Власта Аранђеловић, радник,

Предизборни митинг грађана V рејона новембра 1945. године у Београду
Le meeting préélectoral des citoyens du Vième rayon en novembre 1945 à Belgrade

ИЗВРШНИ ОДБОР НАРОДНОГ ФРОНТА ГРАДА БЕОГРАДА
изабран на скупштини делегата из рејона
на дан 25 фебруара 1945 год.

=====

ПРЕТСЕДНИШТВО

Претседник: Кирило САВИЋ, професор Универзитета
I потпретседник: Павле ПАВЛОВИЋ, абаџиски радник
II " " Сретен СТОЈАНОВИЋ, вајар
СЕКРЕТАР: Драгослав МУТАПОВИЋ, студент агрономије

ЧЛАНОВИ

Михаило РАТКОВИЋ, столар
Марко НИКЕЗИЋ, студент
Бранко МАКСИМОВИЋ, инжењер
Горгур МИТРОВИЋ, мајор у пензији
Милица ДЕДИЋЕР, домаћица
Добривоје РАДОСАВЉЕВИЋ, студент агрономије
Грга ЈАНКЕЗ, обућарски радник
Војислав ВЕЛИЧКОВИЋ, чиновник Братинске благјане
Неда БОЖИНОВИЋ, дипломирани правник
Милан ИВАНОВИЋ, секретар Грговачке коморе
Бељко МИЉУНОВИЋ, пуковник
Марко РИСТИЋ, књижевник
Чеда МИНДЕРОВИЋ, књижевник
Радомир СТЕВАНОВИЋ, чиновник Аграрне банке
Јелена ПОПОВИЋ, суплент
Бора ДРЕНОВАЦ, ђак
Бранка ВРАНЏЕВИЋ, професор
Јосип КОРАБ
Бранко САВИЋЕВИЋ, радник
Војислав МИШИЋ, инжењер агрономије
Јанко МРБА, трговац
Момир АНТОНИЋ, инжењер
Драги РУСОЈЕВИЋ, радник
Милош МИЛИЧКОВИЋ, чиновник
Боса БОРЂЕВИЋ, домаћица
Милан ЖИВКОВИЋ, апотекар
Др. Милутин НЕШКОВИЋ, професор
Димитрије БУРСВИЋ, професор
Никола ГАЂЕЉА, опанчарски радник
Милева ЦЛАНОЈЕВИЋ, студент
Бура АЛТИЋ, радник
Милан АЛБАБА, металски радник

НАПОМЕНА: Пленум Градског Фронта сачињавали су претставници рејонских одбора и других масовних организација - укупно њих око 30. Пленум се ретко састајао у оном саставу, како је на конференцији изабран, већ су га сачињавали обично секретар и претседници рејонских одбора ФРОНТА и по неки претставник месног синдикалног већа.

У Извршном одбору Фронта извршене су у току годину и по дана пада знатне измене. Многи од горе наведених чланова нису долазили на састанке нити су се запажали у раду градске организације Фронта, док су се активизирали други појединци из различитих рејона. У Извршни одбор кооптирани су и претставници Земун онда када је Земун припојен Београду.

У септембру 1945 године за секретара је дошао друг РАДОСАВЉЕВИЋ. Од чланова Извршног одбора који и данас активно раде остали су: Другови из Претседништва, Марко Никезић, Грга Јанкез, Јелена Поповић, Војислав Мишић, Милош Миличковић, др. Милутин Нешковић, а поднели су писмене оставке Радомир Стевановић и Драги Русојевић, док су остали престали да долазе на састанке.

Данањи састав према томе је сасвим измењен од изабраног Извршног

Факсимил чланова Извршног одбора Народног фронта града Београда

Fac-simil des membres du Comité exécutif du Front populaire de la ville de Belgrade

Рака Милутовац, новинар, Ратомир Миликић, правник, Гавра Милачић, пензионер, Богомир Богић, адвокат, Драгиша Зарић, бив. трговац, Радмила Бацковић, студент, Слободан Пеција, омладинац, Емилка Шалтић, радница, Сава Јовановић, учитељица, Љубомир Чумић, радник.

23. новембра одржана је у Шестој мушкој гимназији рејонска конференција Народнoг фронта, на којој је било око 800 делегата из улица и предузећа. На овој конференцији иступио је први пут после избора посланик V рејона Павле Павловић. У свом излагању он је истакао значај победе Народнoг фронта на изборима и говорио о задацима који стоје пред Уставотворном скупштином. У даљем раду конференције изложена су питања на којима ће се ангажовати организације Фронта у томе тренутку: питање контроле цена, питање утврђивања ратне добити, утврђивање ратне штете, помоћ на збрињавању и упослењу демобилисаних бораца, организовање екипа за даље радне акције на селу, организовање аналфабетских течајева, итд. Фронт је свакодневно и непосредно мобилисао масе на свим подручјима живота, давао интензитет и већу ефикасност свим мерама, које су предузимане да се земља што пре обнови и створе бољи услови за живот радног човека. Народни фронт је уносио у масе дух активности и радног полета, зато су многе тешкоће пожртвовањем људи и несебичним залагањем активиста Фронта савладане и отклоњене.

Треба истаћи значајне резултате остварене на културно-просветном плану у V рејону у првој години по ослобођењу Београда. Заслуга за то припада културно-просветним и друштвеним радницима, који су се нарочито истакли у акцијама на описмењавању, у организовању аналфабетских течајева и читалачких група, као и стварању културно-просветних друштава у насељима и фабрикама. Од друштва највише успеха имала су радничка друштва „Радник“, „Пионир“ и „Пролетер“, која су се чешће појављивала на рејонским приредбама, и окупљала раднике кроз разне секције у својим предузећима.

У рејону је оформљена група друштвених радника који су се нарочито ангажовали на питањима културе. Ову групу сачињавали су Сава Анђелковић, руководиоца агитпрокомисије у РК, Милош Миличковић, секретар Народнoг фронта, Сафет Бурина, члан Савета за просвету, Ратомир Миликић, правник, Боривоје Стојковић, професор, Стела Шкроблин, студент, Дарка Ђорђевић, студент, Смиља Луцић, учите-

љица, Ружа Гајић, библиотекар и др. Иницијативом ове групе одржаване су књижевне вечери и усмене новине, издаване зидне новине у предузећима, и организована дописничка служба за централну штампу. Група је покренула и акцију за стварање рејонске библиотеке путем прикупљања књига преко организација Фронта. Ова акција спроведена је под паролем „књига у народ“. У време када је издавачка делатност била тек у повоју, ово је био једини начин да се оформи народна библиотека у рејону. За месец дана, колико је акција трајала, прикупљено је 7.920 књига. Било је појединаца, који су поклањали читаве библиотеке, као на пример, Јосип Штефанац, графички радник, који је приложио 300 ком. књига — дела класика, репрезентативних издања. Библиотека је почела са радом 1945. године. Била је смештена у згради Шесте мушке гимназије, у центру рејона. Одмах по оснивању библиотека је имала 700 редовних чланова, а просечни дневни промет књига био је 150.

Културне групе из рејона одлазиле су крајем 1945. године у села Железник, Прхово, Заклопачу и Степојевац, са програмом нарочито припремљеним за село, а Одбору Фронта Прокупља упућена је пошиљка од преко три хиљаде књига за села у тамошњем крају.

8. Рејонска партијска организација крајем 1945. године

Када је у мају 1945. године извршена нова територијална подела града у РК V рејона дошао је друг Мирко Ванић, до тада секретар РК бив. VII рејона. Ванић је био стари комуниста, носилац партизанске споменице 1941. У РК V рејона добио је сектор синдиката. Његовим доласком Комитет је био знатно ојачан и могао је много успешније да ради на omasовљењу партијске организације.

Међутим, одмах по завршетку рата дошло је до брзог повећања броја чланова КП у рејону, доласком демобилисаних војника, али и до погоршања социјалног састава у организацијама КП. У вези с тим било је одржано у Месном комитету КПЈ за Београд једно саветовање са представницима рејонских комитета, на коме је изнето стање партијске организације у Београду у октобру 1945. године. Било је тада 848 чланова у градским организацијама КП, и то: 431 мушких и 417 жена. Радника је било 274, од којих 100 жена, интелектуала-

ца 462 од којих 268 жена, осталих професија 112 од којих 49 жена.

Овај податак говори колико је у то време било релативно мало организованих комуниста у граду, а у нашем рејону једва да је било неколико десетина чланова КП. На саветовању је усвојен закључак о проверавању новодошћих чланова из Армије и о појачаном настојању за примање радника у Партију. Избори за Уставотворну скупштину, који су одржани у новембру 1945. године, помогли су да се ове директиве спрове-

лије су евидентирание овим редом: прва, друга, трећа, четврта, пета и шеста *теренска* (улична), затим *учитељска*, „Народни одбор“, „Суд“, „Задруга“, и *предузетне* у „Бостону“, „Микрону“, „Замку“, „Моравији“, „Елипсу“, „Морави“, „Нестору“, „Паризу“, „Пиониру“ и „Беометалу“⁷⁾.

Овако велики број ћелија захтевао је изузетне напоре чланова Рејонског комитета да се са свима одржавају сталне везе и да се присуствује редовно састанцима партијских ћелија. Сви чланови РК су били

На улицама Београда пред изборе

Dans les rues de Belgrade avant les élections

ду и у једном и у другом правцу. Велики број оданих другова и другарица истакло се у току изборне кампање, а у производњи преко ударничког такмичења, организованог у част избора, афирмисали су се појединци и групе, из чијих редова су предложени најбољи радници за пријем у Партију и у СКОЈ. Крајем 1945. године у Петом рејону било је 20 партијских ћелија са 354 члана, следећег социјалног састава: радника 201, интелектуалаца 115, осталих 38. Мушких је било 228, а жена 126. Партијске ћелије

задужени са по две или три ћелије о чијем раду су реферисали на крају месеца на састанку Комитета. Поред многобројних послова које су обављали на редовним дужностима и политичког рада у оквиру осталих друштвених организација, овај задатак је такође био веома одговоран. Да би се олакшао рад Комитету, који је имао 7 сталних чланова, био је установљен и Пленум РК у који су ушли следећи другови:

⁷⁾ Види фусноту на стр. 117

Алекса Секулић, Вучко Ивковић, Власта Аранђеловић, Ружа Петровић, Љубица Летић, Марко Ерак и Миладин Кандић.

У току организационог проширења и стварања нових ћелија, израстали су многи кадрови, из чијих редова су бирани секретари партијских организација. Први секретари партијских ћелија у V рејону били су: Алекса Секулић, Марко Ерак, Михаило Животић, Смиља Божић, Ана Јевтовић, Панте Поповић, Бранко Богдановић, Ђорђе Стојановић, Мирко Мирковић, Мирко

Стаменковић, орг. секретар, Моша Бошковић, Драгослав Мутаповић, Неда Божиновић, Јудита Аларгић и др. За градски актив комуниста организована су у МК честа саветовања о актуелним задацима, као и предавања из теорије и праксе партијског рада. Ово је био начин да се руководећи партијски кадрови оспособе за акцију на терену. Предавања су држали чланови ЦК КПЈ и чланови ЦК КПС, или поједини комунисти истакнути научни и друштвени радници из области која је била одређена

Прослава 7. јула на Космају 1945.

La fête du 7 juillet à Kosmaj 1945

Атанацковић, Бранко Богдановић, Душан Опачић, Жика Павков, Бранко Цветковић, Емил Поповић, Винко Маслић, Јулка Шпановић, Света Бранковић, Дамјан Јевремић, Света Баслаћ, Милош Пилиповић, Ђока Ђорђевић, Миодраг Арсеновић и др.

Рејонском комитету су пружали непосредну и сталну помоћ чланови Месног комитета Партије. На састанцима РК редовно је био присутан по неко из Месног комитета, а најчешће су у рејон долазили Добривоје Радосављевић, секретар МК, Драги

као тема састанка. Из Петог рејона у градском партијском активу били су чланови Рејонског комитета — Милена Бубало, Мирко Ванић, Сава Анђелковић, Милош Миличковић, Јелица Пурић и Вучко Ивковић, као и партијски радници из рејона Данило Маслеша, Јуре Лушић, Жине Анђелковић и др. У самом рејону организовани су тзв. теоретски састанци, на којима су прорађивани актуелни материјали, чланци руководећих другова из часописа или говори са разних зборова и саветовања, као

Мило Милуновић: Плакат, 1944.

Milo Milunovic: Affiche, 1944

Мило Милуновић: Плакат, 1944.

Milo Milunovic: Affiche, 1944

ГРАЂАНИМА

II. РЕЈОНА

АПЕЛ НА СВЕ

способне људе да се пријаве за радове. Данас, кад је зима на прагу а Београд је без огрева и исхране, дужност је свих способних људи за рад да се јаве у радне јединице, које се формирају на војничкој бази, где им је **обезбеђена храна и стан**, а њихове **породице добиће новчану помоћ** за онолико чланова породице колико их је неспособно за рад.

Све радне јединице ће радити искључиво у Београду и то: на истовару **хране, угља и дрва** које пристижу **возом и бродовима** у Београд.

Упис се врши у просторијама

II. Рејона Народно-ослободил. одбора
Књегинје Љубице ул.бр. 12 у згради Прометне банке.

О Д Б О Р
Јединственог Н. О. Ф.
II. рејона.

Факсимил позива београђанима за ступање у радне јединице

Fac-similé de l'appel adressé aux Belgradois les invitant à joindre les unités de travail

и одабрани текстови из партијске литературе. Овим састанцима присуствовали су најистакнутији радници — комунисти из производње и друштвених организација.

Поред брига за теоретско уздизање кадрова Комитет се ангажовао и на решавању многих организационих и економских питања у радним организацијама у рејону. Често су другови пребацивани из једне фабрике у другу, или из производње у органе власти, односно обратно. Чак су поједини комунисти упућивани на рад и ван рејона, а по потреби и у унутрашњост. Тако су приликом обнављања рада у фабрици обуће „Борово“ (Бата), на тражење МК, упућени у Борово следећи радници чланови КП: Радојичић Живота, штанцер из „Бостона“, Шурлан Милан, радник на преси — мајстор из „Бостона“, Ковачевић Ангелина, радница из „Бостона“, Кесић Никола, машински радник за финиш из „Бостона“ и Матијевић Милица, штеперка на машини из „Замка“

9. Прорада нацрта устава ФНРЈ 1945. године

Крајем 1945. године активност фронтске организације била је сконцентрисана на прораду нацрта Устава ФНРЈ. Ишло се за тим да се најшире масе упознају са овим Нацртом и да се прикупе мишљења, примедбе и предлози у вези са Уставом. Одржано је 799 кућних састанака, 78 уличних конференција и 37 конференција у већим предузећима и установама. Овом акцијом обухваћено је преко 20.000 грађана у Петом рејону. У дискусијама које су вођене о појединим одредбама Нацрта Устава долазила су до изражаја и мишљења страна прогресивним ставовима најширих слојева. Нарочито је потрзано национално питање, на коме су противници федеративног уређења државе настојали да унесу забуну и изазову нерасположење народа. Али интервенцијом активиста Народног фронта такви покушаји свуда су доживели неуспех.

29. децембра 1945. године са рејонске конференције Фронта V рејона упућен је Уставотворној скупштини Федеративне народне републике Југославије следећи телеграм:

„Грађани Петог рејона Београда, окупљени на великој манифестационој конфе-

ренцији, са својим народним послаником Павлом Павловићем, упознавши се претходно на многобројним састанцима, предавањима и дискусијама, са Нацртом Устава, поздрављају Уставотворну скупштину са истинским одушевљењем и вером да ће Скупштина усвојити предложен Нацрт Основног закона, на радост и срећу свих наших народа. Свесни да овај Устав озакоњује велике тековине народноослободилачке борбе — братство, јединство и равноправност наших народа, народну власт и демократска права грађана, гарантујући слободан развитак наше младе Републике и срећну будућност свих радних људи, заветујемо се да ћемо уложити највећи труд и вољу да очувамо и унапредимо ове тековине и даље изградимо нашу вољену домовину.

Одлучни да идемо напред путем којим нас води друг Тито, херој у рату и градитељ у миру, ми смо уверени да ћемо на темељу овога Устава остварити опште благостање за радни народ села и града. У то име Вас поздрављамо и кличемо:

Да живи наша отаџбина Федеративна Народна Република Југославија!

ГРАЂАНИ
ПЕТОГ РЕЈОНА БЕОГРАДА“.

У овом кратком прегледу, који је поводом 25-годишњице ослобођења Београда израђен на основу сачуваних бележака и на основу сећања, приказан је политички рад и развој у једном крају нашег главног града, који је у ослобођеној домовини постао центар друштвеног живота и жижа политичких збивања. Наравно сви детаљи тога рада нису могли бити изложени, јер је политички живот, у првим годинама иза рата, многоструко одзвањао новим и дотле нечувеним ритмом, па је то могуће само замислити али не и успешно писмено исказати. Сем тога, није било могуће ни набројити имена свих оних, који су у то време својим несебичним радом и пожртвовањем допринели да се изврше сви ти велики задаци, о којима је овде било речи. Поменути су само неки, о којима се тада највише говорило, и чија су имена забележена у записницима и извештајима тога времена. Заслуга, међутим, припада огромном броју — свима који су радили и борили се за социјализам.

ZVEZDARA — V RAYON DE BELGRADE 1944—1945

Miloš Miličković

A l'occasion du 25ème anniversaire de la libération de la ville de Belgrade on a reconstitué, des dossiers et de mémoire, les événements politiques qui d'un quartier de la capitale avaient fait le centre de la vie politique et sociale du pays. Toutefois, la brièveté de cet exposé sommaire n'a pas permis à l'auteur de s'attarder aux détails, vu que les mouvements politiques de l'époque offraient un caractère au rythme aussi innatendu qu'exaltant, si varié que seul l'ima-

gination aurait pu combler les lacunes de la parole. En outre, de tous ces nombreux personnages qui avaient pris à coeur leur tâche en l'accomplissant avec zèle et dévouement, on n'a pu citer que ceux dont les noms figuraient dans les minutes et les rapports du temps, bien que la gratitude revienne à tous ceux qui avaient prêté main forte au moment où il fallait mettre sur pied le nouvel ordre socialiste.